

Staten, markedet og det sivile samfunn

Statens rolle er av avgjørende betydning for at et liberalt, markedsøkonomisk samfunn skal kunne bestå. Uten staten som garantist for rettssikkerheten vil intet marked kunne virke og de liberale friheter vil være i fare. På den annen side er staten både en ineffektiv aktør og vil dessuten på en uønsket måte kunne begrense borgernes frihet. Det følgende er et argument for at statens virksomhet i første rekke bør ta sikte på å løse de oppgaver staten må løse og de oppgaver som staten er i stand til å løse på en effektiv måte. Men statens virksomhet bør begrenses på områder der det sivile samfunn/markedet vil kunne løse oppgavene på en mer kostnadsriktig måte. Det notatet har også et forslag om hvordan en slik begrensning av statens virksomhet kan la seg gjennomføre.

INNLEDNING

Ikke bare i Norge, men i de fleste utviklede og velstående land, har staten vokst over lang tid. Det er ikke uvanlig i disse land at staten nå står for om lag halvparten av ressursbruken, og at skatteinntektene tilsvarende utgjør rundt halvparten av bruttonasjonalproduktet. På grunn av Norges store petroleumsinntekter er staten enda mer omfattende hos oss, enn i de fleste andre land. I Norge er staten landets største arbeidsgiver, landets største investor, landets største eier og landets største finansielle sparer. (Både i dette avsnitt og i det følgende vil staten bli brukt som en forkortet betegnelse på den offentlige sektor)

Statens vekst har vært et resultat av etterspørsel etter stadig flere offentlige tjenester. Gjennom lang tid har medias oppmerksomhet vært knyttet til forhold i samfunnet som kan sies å være under den standard allmenheten mener å ha krav på. Hver gang slike forhold blir avdekket oppstår et krav om at de politiske myndigheter må gjøre noe for å bøte på det som anses som kritikkverdig.

Statens vekst er imidlertid ikke bare et resultat av mer eller mindre tilfeldige innspill og krav. Veksten er også resultat av en plan, i alle fall av en tanke. St. meld. nr. 24 (1974) var en advarsel til Stortinget og det norske folk mot en uhemmet bruk av de kommende oljeinntekter (bruken av oljeinntektene innenlandsk ville nødvendigvis føre til store og kanskje uønskede omstillingskrav), men meldingen ga også uttrykk for at oljeinntektene måtte brukes, ikke tilfeldig etter innskytelsesprinsippet, men som et ledd i en samlet plan om å omskape Norge til "et kvalitativt bedre" samfunn. I meldingens kjølvann kom også en rekke kostbare sosiale reformer.

Den offentlige sektors sterke vekst har hittil ikke bekymret veldig mange. Tvert om synes det som om det fortsatt fremmes sterke krav om at staten må påta seg stadig nye oppgaver. Den store stat

blir også idealisert. Statsministeren fremholdt i en valgtale høsten 2009 på et frokostmøte i Civita at den store staten var en ryggrad i den norske modellen. Den skapte trygghet, vekst og harmoni. Allikevel er det flere signaler som tyder på en gryende misnøye, ikke bare med at staten gjør for lite, men like mye med at det den gjør er ineffektivt og at den statlige innsats kaster for lite av seg.

I det følgende vil denne kritikk bli utdypet og utvidet. Derpå vil det bli drøftet hva alternativene er. Hvis ikke staten tar seg av alle de oppgaver som er pekt på, hvem skal så gjøre det, markedet eller det sivile samfunn?

DEN STATLIGE INEFFEKTIVITET

Det er to fundamentale grunner til at statlig innsats kaster mindre av seg enn det mange umiddelbart håper på. Den ene grunnen er det trolig ikke noe å gjøre med. Den bunner i at skattlegging, som må til for å finansiere den statlige aktiviteten, alltid vil skape *skattekiller*, som medfører at landets ressurser blir brukt mindre effektivt enn de ellers ville blitt brukt. Den andre grunnen er at de politiske prosesser som styrer den statlige innsats, nesten alltid fører til at den statlige innsats (mot bedre vitende) blir konsentrert om prestisjeprosjekter som egentlig bare i liten grad er i landets interesse.

Skattekilene

At skattlegging koster i form av ineffektiv ressursbruk har lenge vært erkjent og forstått. Allikevel har man, som Ludwig von Mises sier i sin økonomiske utredning *Human Action*, nesten aldri tenkt på hvordan skattesystemet burde utformes for å gjøre det nøytralt, dvs. slik at skattekilene forsvinner eller blir så små som mulig. I stedet har man viet sin oppmerksomhet om en annen side av skattesystemet, spørsmålet om hvordan det kan utformes så rettferdig som mulig. Men fordi det aldri er klart hva som er rettferdig, så vil en slik ledetråd ikke være presis. Vi har fått det skattesystem vi har, med progressiv inntektsskatt, formuesskatter og varierende avgifter på ressursbruk. Hvorvidt dette skattesystemet er rettferdig eller om det virker til en mer jevn fordeling av disponible ressurser, er høyst tvilsomt. Det som ikke er tvilsomt er at det skaper ineffektivitet. Det skyldes at på alle markeder vil aktørene stå overfor en annen belønningsstruktur med skatter, enn uten skatter. På arbeidsmarkedet vil skatter påvirke arbeidstakernes valg mellom arbeid og fritid, og, i den grad det er mulig, mellom arbeid som blir beskattet og arbeid som ikke blir beskattet. På kapitalmarkedet vil skattleggingen påvirke bruken av kapital. Investeringene vil naturlig søke hen mot slike kapitalgjenstander som blir beskattet lempeligere enn andre. Investeringer i realkapital (f. eks. boliger) blir vanligvis beskattet mildere enn sparing i finanskapital. Hvordan skattlegging påvirker entreprenørers beslutninger, hvordan skattlegging påvirker dynamikken i samfunnet i sin alminnelighet, er et annet spørsmål.

Hvor stort effektivitetstap skattlegging vil føre til, er ikke klart. I sin lærebok *Positive Economics* skriver forfatterne, Lipsey og Chrystal, at i en lukket økonomi vil tapet kunne være ganske lite, men i en åpen økonomi vil tapet, spesielt med høye marginalsatter, kunne bli betydelig.

I sin lærebok, *Moderne Makroøkonomi*, har Erling Steigum viet et kapittel til de langsiktige virkninger av finanspolitikken, effektivitetskonsekvensene av skattekiller. Han gir på samme måte som Lipsey og Chrystal, uttrykk for at hvis skattekillen er liten vil effektivitetskonsekvensene være små, men viser også at med økende skattekiller vil effektivitetstapet stige raskere enn veksten i skattekillen. Steigum skriver:

Det betyr at den samfunnsøkonomiske gevinsten som er forbundet med å redusere skattekilene, er langt større i land med høye skattekilene enn i land med lave skattekilene. Videre vil finansiering av økte offentlige utgifter ved økt skattekilene bli samfunnsøkonomisk mer kostbart hvis de offentlige utgifter i utgangspunktet er høye, enn hvis de er lave.

Det er gjort noen forsøk på å kvantifisere de effektivitetstap skattekilene kan føre til. I NOU 1996:9, *Grønne skatter – en politikk for bedre miljø og høy sysselsetting*, vises til enkelte slike forsøk. Det gis uttrykk for at direkte skatt på arbeidsinntekt og arbeidsgiveravgifter har svært høye marginale effektivitetskostnader. Også kapitalskatt har høye marginale effektivitetskostnader. Økt merverdiavgift fører til lavere effektivitetstap enn økt inntekts- og kapitalskatt. En undersøkelse som det vises til konkluderer med at det koster samfunnet 35 øre å kreve inn en ekstra krone i merverdiavgift. (Og da tilsvarende mer for andre skatteformer)

Selv om man må utvise atskillig skepsis overfor alle forsøk på å tallfeste skattekilenes kostnadmessige virkninger, synes det som om man er på sikker grunn hvis man fremholder at det norske skattesystemet, både på grunn av dets utforming, men også grunn av skattesatsenes høyde, har meget store effektivitetsreducerende virkninger. Hver ekstra skattekrone som blir krevet inn, koster oss mye.¹

Den ineffektive statlige innsats

En ting er at finansieringen av statens virksomhet, skattleggingen, nødvendigvis vil føre til ineffektiv ressursbruk. Noe annet er at statens virksomhet i seg selv, av forskjellige grunner er ineffektiv. De statlige utgifter kaster ikke nok av seg. Vi får ikke nok igjen for pengene. Dette forhold har lenge bekymret våre politikere. Det ble nedsatt et utvalg for å finne av dette. Utvalgets analyser og vurderinger er gitt i NOU 1991: *Mot bedre vitende?*

Utvalget peker på tre grunner til at statens virksomhet kaster mindre av seg, enn det man burde kunne forvente. En grunn kan være at statens bevilgninger er et resultat av et maktspill, hvor enkelte grupper eller organisasjoner påvirker innsatsen på en uheldig måte. En annen grunn kan være ufullstendig informasjon, bl.a. om kostnadene ved de tiltak som iverksettes. En tredje grunn kan være at samfunnsmessig effektivitet er et mål som konkurrerer med andre mål og verdier, og at en viss samfunnsmessig ineffektivitet derfor er noe man må akseptere. Denne siste grunn eller "forklaring" må være en vennlig måte å uttrykke det som Public Choice-teorien gir uttrykk for: At de politiske makthavere ikke primært har landets eller borgernes interesse i sinne. Det er sine egne interesser de ønsker å ivareta. De er ikke altruistiske velgjørere som har andres ve og vel i tankene.

Hva forklaringen enn er, slår utvalget fast, etter en gjennomgang av en rekke forskjellige statlige satsningsområder (forskjellige offentlige tjenesteytelser, offentlige reguleringer og offentlige overføringer) at gevinstpotensialet for effektiv ressursbruk er i overkant av 100 milliarder kroner, og at hvis man også tar hensyn til det effektivitetstap som skapes i privat sektor fordi skattene er unødige høye, anslår utvalget det samlede effektivitetstap til et sted mellom 163 og 178 milliarder 1990-kroner.

Det er dessverre ingen grunn til å tro at staten er blitt mer effektiv i løpet av de 20 år som er gått siden dette utvalget la frem sin utredning. Det er mye som indikerer at forholdene kanskje har forverret seg. Et generelt fenomen er at den statlige innsats vanligvis måles etter pengebruken, ikke etter det man oppnår av resultater. Det er få land som satser mer på skole og undervisning

enn Norge, men vi ligger ikke særlig godt an i internasjonale målinger av hva elevene kan og vet. U-hjelpen er et sorgens kapittel. Penger er øst ut, men resultatene har vært meget små, til dels negative.

Riksrevisjonen har i de senere år foretatt det som kan kalles forvaltningsrevisjon, hvor det tas sikte på å få frem hva staten har fått igjen for sine utgifter, hvorvidt Stortingets hensikt med bevilgningene er oppnådd. Det generelle inntrykk disse rapportene etterlater er for det første at måloppnåelsen ofte er meget liten, og for det andre at den statlige innsats ofte er lagt opp slik at det er umulig å finne ut om man har nådd formålet med bevilgningene. Målformuleringen er ikke operasjonalisert og det er bevilgningene/bruken av penger som måles. Høy innsats betraktes som et mål.

DEN STORE STATEN – ET GODE ELLER ET PROBLEM?

På tross av at statens skatteinnkreving nødvendigvis vil påføre samfunnet store effektivitetstap, og på tross av at statens virksomhet ofte utføres på en lite effektiv måte, er staten av mange grunner en nødvendighet. For det første - og viktigst - er at staten er nødvendig for å opprettholde lov og orden. Staten har monopol på maktutøvelse og trykker derved den enkelte borger mot maktovergrep fra ytre og indre fiender. For det andre er det klart, både i henhold til teori og erfaring, at de beslutninger som treffes i det private marked, som ikke lider av de effektivitetsproblemer som karakteriserer statens virksomhet, vil kunne lide av andre skavanker. For det første vil handlinger i markedet som er privatøkonomisk lønnsomme, kunne påføre oss sosiale kostnader (negative eksternaliteter), som innebærer at handlinger som er lønnsomme for dem som begår handlingene, ikke nødvendigvis vil være fordelaktige for samfunnet. For det andre vil markedet bare tilfeldigvis sørge for at såkalte fellesgoder blir produsert i et optimalt omfang. Markedsimperfeksjoner kan også oppstå av andre årsaker. Statens oppgave som "nattvekker" og statens innsats for å motvirke forskjellige former for markedssvikt, er fundamentale statsoppgaver, som ingen annen kan ivareta. Alle andre oppgaver, hva enten det gjelder utbygging og vedlikehold av landets fysiske infrastruktur, å sørge for et skikkelig tilbud av sosial- og helsetjenester eller undervisningstjenester, kan løses av staten, men kan også løses i den private sektor, i markedet eller i det sivile samfunn.

Det er når man går ut over de oppgaver som må løses av staten, fordi ingen andre kan løse dem, til å drøfte hvordan de øvrige behov bør dekkes, at det er grunn til å drøfte det spørsmål som er reist: Er den store staten et gode eller et problem?

Staten som et gode eller som et problem

Som nevnt innledningsvis i dette notatet oppfatter mange staten, ikke bare som en nødvendighet, men som et gode. Statsministeren holdt i sitt valgforedrag frem at den store stat var ryggraden i den norske modellen, og forutsetningen for sosial harmoni og økonomisk fremgang, ja endog for at norske kvinner velger å føde flere barn enn kvinner gjør i mange andre utviklede land. Men det er nok allikevel få som bevisst har som mål at staten skal stå for det meste og at statens andel av landets økonomi fortsatt bør vokse. I det følgende vil det bli gitt noen grunner til at statens andel bør reduseres, hvis det er mulig.

Den store stat er av naturlige grunner en fristelse for mange politikere til å løse oppgaver som staten ikke bør påta seg. Den aktive stat som engasjerer seg direkte i næringsutviklingen er ikke et helt avsluttet kapittel og selv om staten i dag på ingen måte engasjerer seg slik professor Ragnar

Frisch ønsket for å utvikle et omfattende "sosialplanvelde", har vi ferske eksempler på at staten invaderer områder som tradisjonelt har tilhørt den private sektor, i første rekke ved økt innsats av det som kalles kulturpolitikk. Det bemerkelsesverdige ved denne ekspansjon, er at kulturarbeiderne som skulle være de intellektuelle forsvarere av det sivile samfunn, ønsker staten velkommen. De ønsker nok frihet, men viktigere er at de mottar skattebetalernes penger.

Men det tunge argument mot den store stat, er kanskje ikke den fristelse den skaper for politikere til å "styre" landet, men den mentalitet den skaper hos folk flest. Det er ingen grunn til å tro at de utøvende politikere bevisst ønsker på bruke statens makt for å begrense den enkelte borgers frihet. Men det er en stor fare for at dette blir resultatet. Den store stat skaper ved sin eksistens en sosialisert ufrihet. Det store antall mennesker som arbeider i staten vil, av forskjellige grunner, ikke tale staten i mot. Den som ønsker å gjøre karriere i statens tjeneste, vil ikke opponere mot statens virksomhet. De "frie" kunstnere og kulturarbeidere som ønsker å motta stønad og støtte, blir påvirket, ikke til å logre med halen, men til ikke å være ubehagelige. Media, som er store mottakere av skattebetalernes penger, forstår at deres oppgave er å fremstille staten og statens maktutøvere med vørndnad. Staten vil selvsagt bli kritisert i enkeltsaker, men media forstår at de må "betale" for støtten ved å sette statens og dens virksomhet i sentrum for interessen.

Det er vanskelig å forestille seg hvordan samfunnsdebatten ville utvikle seg, hvis statens omfang var vesentlig mindre enn i dag. Det som synes sikkert er at vi da ville ha flere og større reelt frie grupper, kunstnere, journalister, akademikere, næringsdrivende, fagfolk, yrkesutøvere som fritt ville, ikke bare hevde sin mening, men gjøre det de ønsket, uten noen tanke for at deres utsagn eller handlinger kunne slå tilbake på dem selv.

HVA KAN ERSTATTE STATEN?

Hvis man, ut fra total vurdering både av statens nødvendige svakheter og de farer som knytter seg til en stadig mer omfangsrik stat, skulle ønske bevisst å begrense den statlige sektor og tilsvarende øke den private sektor, hvordan skulle det kunne skje? Erfaring tyder på at det ikke er lett, bl.a. fordi nedskjæringer av offentlige bevilgninger vil ramme noen, som vil protestere. Dette er i alle høyeste grad et praktisk politisk problem, men før det melder seg vil det også kunne være uenighet om hva det er som i prinsippet kan erstatte staten og dens virksomhet. De fleste vil trolig mene at hvis statens virksomhet begrenses, så er det den enkelte borger selv som må løse sine problemer i markedet. Men enkelte, som ikke i prinsippet ønsker en stor stat, har sterke aversjoner mot markedet med dets, etter deres oppfatning, opptatthet av penger og profit. De hevder at det er det sivile samfunn som bør tre inn der staten trekker seg tilbake. Det vulgære marked er etter deres mening ikke målet, men heller det sivile samfunn.

Begrepet "det sivile samfunn" er ikke entydig definert. Men de fleste vil nok mene at begrepet står for frivillighet og samarbeid. I Norge, som i alle andre land, har vi hatt mange eksempler på store frivillige bevegelser som er dannet for å løse et eller flere samfunnsproblemer. Edruskapssaken, misjonen, folkehjelpen, idrettsbevegelsen, speiderbevegelsen og mye annet er eksempler på et slikt frivillig, sivilt engasjement.

Hvor ideelle slike og liknende eksempler på sivilt engasjement enn er, er det samtidig klart at de politiske makthavere enten ikke har trodd at slikt sivilt samarbeid vil kunne løse de oppgaver vi står overfor på områder som undervisning, helse, og sosial omsorg, eller ikke har tillatt det sivile samarbeid å løse dem av frykt for at det sivile samfunns løsning ville føre til politisk uakseptable ulikheter.

Når markedet nå står for de aller fleste som et mer praktisk alternativ til statlig virksomhet, er det av flere grunner. For det første fordi markedet tydelig har vist at det er i stand til å løse, ikke bare de oppgaver som staten i dag har monopolisert, men også nye oppgaver som staten ikke har tenkt på. Markedet har i seg en dynamikk som statsløsningen åpenbart mangler. Men en like viktig grunn til å satse på markedet fremfor organisert privat samarbeid, er at det på en grunnleggende måte åpner for individuell tilpasning. Det er nok gleder ved å marsjere i takt i sivile organisasjoner og følelsen av fellesskap er det mange grunner til å ivareta. Men like viktig er den enkeltes rett til selv å bestemme hva som tjener ens egne interesser. Det er min rett ikke å delta verken i misjonsarbeidet eller i avholdsbevegelsen, samtidig som tusener av andre finner det betydningsfullt.

Svært mange, som nok ser med mistro på den statlige vekst og den store stat, nedvurderer den individuelle frihet i markedet og er tilbøyelige til å nedvurdere denne frihet ved å fremholde at markedet er karakterisert av egoisme og kortsiktighet, av materielle hensyn og ikke av åndelige verdier. Men dette er ganske enkelt ikke riktig. Selv om det er få som lar sine markedshandlinger styres av hensynet til nasjonens eller verdens ve og vel, så vil summen av de utallige desentraliserte handlinger som foretas i markedet, være til samfunnets beste. Dette har vært forstått siden Adam Smith skrev om nasjonenes velstand for mer enn 200 år siden.

Selv om det er slik at de aller fleste i første rekke lar sine handlinger styres av sine egne interesser, så utelukker ikke dette at man også tenker på andre. Samtidig som markedet er basert på at hver enkelt i første rekke har sine egne interesser i tankene, vil sivilt engasjement kunne utvises både i foreldreforeninger, i velforeninger, i idrettslag, i skolekorps og på mange andre måter. Det er heller ikke slik at de desentraliserte handlinger i markedet bare er opptatt av verdslige goder. Markedet har erfaringsmessig fremskaffet kulturgoder av varig verdi, ikke bare slike goder som kan selges i øyeblikket. Det er også gode grunner til å mene at de utallige beslutninger som daglig treffes i markedet har et vesentlig mer langsiktig perspektiv enn de fleste politiske vedtak.

Det er ingen grunn til å trekke et skille mellom det sivile samfunn og markedet. De er på en måte to sider av samme sak. En mindre omfangsrik stat, en stat med færre oppgaver enn i dag, vil definisjonsmessig bety en tilsvarende større privat sektor. Det innebærer at markedet/det sivile samfunn må løse enkelte av de oppgaver staten løser i dag. Det vil da kunne vise seg at oppgavene blir løst annerledes og kanskje mer effektivt. Det vil sikkert vise seg at enkelte oppgaver ikke bør løses, hvis etterspørselen etter de tilbud staten står for i dag synker når tjenestene prises på en kostnadsriktig måte.

HVORDAN KAN STATENS OMFANG BEGRENSES?

Erfaring synes å vise at et hvert forsøk på å skjære ned på statens virksomhet vil bli tilbakevist. Forklaringen på det er at alle statlige bevilgninger og virksomheter er til gode for noen, og disse vil forsvare sine "opparbeidede" rettigheter med nebb og klør. Det holder ikke i politikken hverdag å påpeke at ulempene ved den statlige virksomhet i sum er langt større for mange, enn fordelene er store for de få, fordi de få vil utgjøre en langt mer bevist pressgruppe enn de mange.

Det er i alle fall to politiske partier som går inn for å senke skattene, men det er, så vidt jeg kan se, intet parti som prinsipielt går inn for å begrense statens virksomhet. Tvert om vil skattelettepartiene ofte, når de blir stilt overfor påstander om eksisterende problemer, svare at dette må "vi" gjøre noe med, og med "vi" mener de vanligvis staten. De går prinsipielt inn for å redusere skattetrykket, men er samtidig i praksis for tiltak som bidrar til å øke statens samlede virksomhet.

Hvis de resonnementer som er gjort gjeldende i dette notatet, som går ut på å begrense statens samlede virksomhet, blir akseptert, synes det å være bare en strategi som vil kunne føre til målet: Det må vedtas betydelige skattelettelser (som formodentlig de fleste ikke vil motsette seg), f. eks, opphevelse av all inntektsskatt eller formueskatt, samtidig som disse eller andre vedtak om skattereduksjoner må kobles til vedtak om å prise statlige tjenester, slik at inntektstapet og kostnadsreduksjonen for staten sånn noenlunde går opp i opp.

En slik kobling ville for det første imøtegå det tradisjonelle motargument mot forslag om store skattelettelser, at disse er uansvarlige fordi de fører til overretterspørsel og inflasjon. Det kan heller ikke være urimelig overfor dem som må betale for tjenester de hittil har fått gratis, fordi de samtidig får en betydelig økt disponibel inntekt på grunn av skattelettelsene. Etter koblingsforslaget vil de finansielt komme sånn noenlunde ut i balanse. (Hvis noe kan sies å være urimelig må det være å gi store skatteletter samtidig som de som mottar denne skatteletten fortsatt skal slippe å betale for statens tjenester).

Men viktigere er at et slikt forslag om samtidighet i skattelette og prising av offentlige tjenester, ville påvirke den enkelte borgers handlinger. Realøkonomien vil bli påvirket i en gunstig retning. Borgerne ville på en helt annen måte enn i dag, da disse statlige tilbud stort sett er gratis eller meget billige, selv måtte vurdere hvilke tjenester de egentlig har behov for, og hvor mye av de tjenestene de trenger. For at den realøkonomiske effektivitetsgevinst skal kunne realiseres, må vedtaket om samtidig skattelette og prising av statlige tjenester, ledsages av vedtak som åpner for at de tjenester som staten i dag har monopol på å produsere, også kan produseres av andre. Det ville kunne utløse den innovasjon og produktivitetsbedring en må kunne ha grunn til å håpe på.

Et slikt politisk tiltak, som bare kort er skissert ovenfor, ville fjerne mange av de innvendinger som i dag kan reises mot staten og dens virksomhet. Staten må ha tilstrekkelige inntekter for å løse de oppgaver bare staten kan løse. Forslaget innebærer heller ikke at statens virksomhet nødvendigvis må begrenses bare til slike oppgaver, men betyr at statens virksomhet vil bli redusert på områder der markedet eller det sivile samfunn vil kunne gjøre en bedre jobb.

Forfatter:

Egil Bakke, fagrådsmedlem i Civita og tidligere konkurransedirektør.

SLUTTNOTER

¹ Det ligger vanligvis ikke godt til rette for å finne frem til effektivitetsvirkningene gjennom praktiske eksperimenter. Men i 1956 gjennomførte Norge et stort eksperiment i skattepolitikk. Det året gikk vi over fra skatt på fjorårets inntekt, til skatt på årets inntekt. Det vil si at i året 1956 betalte vi skatt av det vi hadde tjent i 1955 og i 1957 betalte vi skatt av det vi tjente det året. Med andre ord: Det vi tjente i 1956 ble aldri gjort til gjenstand for beskatning. Det året skulle det etter teorien lønne seg å arbeide! Ble denne teorien bekreftet?

Det bemerkelsesverdige som skjedde var at i året 1956 fikk vi en ekstra stor tilgang til arbeidsmarkedet av gifte kvinner, ca. 40.000. Det er mulig at mange av disse hadde tenkt å være i arbeidsmarkedet bare dette ene skattefrie året, men slik gikk det ikke. De forble der. Først mange år senere fikk vi den store vandrings fra ulønnet til lønnet arbeid.